

FELIP CORTIELLA.

DRAMATURG ANARQUISTA FUNDADOR DEL TEATRE POLÍTIC CATALÀ DEL SEGLE XX

Xavier Padullés

Biografia

Felip Cortiella va nèixer el 9 de novembre de 1871 a Barcelona. Tota la seva família procedia del camp de Tarragona, la seva mare era del poblet de La Riba i el seu pare de Vilaseca, «on la família Cortiella tenia múltiples i extenses propietats, vivint del producte que'ls donaven les terres».¹

El 1876 s'installen a Barcelona. El seu pare va muntar una adrogueria però per mala administració el 1877 es van arruïnar «el doble lloguer de botiga i pis, el manteniment de tanta gent, les estafes i robatoris que en feren i la disbauxa seguida, això fou, sempre n'he estat convençut, el que ens obligà a plegar (...)». Sobre el seu progenitor va dir: «No havent fet la carrera que hauria volgut seguir, fracassat com a comerciant de queviures, no tenint cap ofici, i sense adequades relacions a Barcelona per a aconseguir un digne empleu en alguna oficina o despatx, tasca per a la qual estava tan ben preparat i d'altra banda, aviciat per una vida fàcil, mancat de ferma voluntat per a suprimir disbauxes i el gastar excessiu (...), no se n'adonà, de la ràpida davallada de la seva fortuna.»² La qüestió, es van acabar venent totes les terres de Vilaseca i de viure amb minyona a l'Eixample van acabar «no tenint ni taula per a menjar ni llits per dormir, que el pare i la mare havien venut per a poder subsistir tots nosaltres», era l'any 1882.

La situació desesperada en què van acabar va obligar al nostre biografiat a exercir diversos oficis: «als deu anys, per pròpia vocació, entrà d'aprenent de caixista al diari *La Publicidad*,³ sent allí molt estimat (...) durant els cinc anys que hi va treballar. Se pot ben dir que la impremta fou la seva escola, la seva universitat (...)».⁴ És durant aquests anys d'infància i joventut que malgrat la seva migrada situació econòmica, va conformant els seus gustos teatrals assistint a diverses funcions al Teatre Romea. Ell mateix a la seva autobiografia recorda: «En Frederic Soler (*Pitarra*) (...) alguns dies després de cada estrena, i amb la deguda anticipació, ens feia portar a la impremta dues butaques, amb les corresponents entrades, per a cada un dels que feien *La Publicidad* (...) i allí, en el *afortunado coliseo de la calle del Hospital* (...) tots, convidats i no convidats, en arribar l'ocasió, aplaudíem amb igual entusiasme, i demanàvem l'autor, que no trigava a sortir tot content a fer-nos un seguit de reverències agafat de les mans entre els principals artistes, i jo aleshores aplaudia més fort, no tant per l'obra representada, de la que no n'havia pogut entendre gran cosa a causa dels meus pocs anys (...) com per la simpatia que m'inspirava la persona del mateix

TEATRE LOPE DE VEGA ASIATIC
Rosal, 33

VETLLADA FAMILIAR *

* pera l dissabte 5 de Janer de 1901

REPRESENTACIÓ del drama tragic en einc actes,
original de l Octavi Mirbeau, traduït per en
Felip Cortiella i l Ignasi J. Sarda

Els mals pastors

que s desenrotlla amb els següents

PERSONATJES

<i>Magdalena</i>	<i>Lluter primer</i>
<i>Joan Roule</i>	<i>" segon</i>
<i>Haryand</i>	<i>Francese Gouge</i>
<i>Capron</i>	<i>Julius Pacot</i>
<i>Robert Haryand</i>	<i>Pere Anseaume</i>
<i>Duhormel</i>	<i>Josep Bordes</i>
<i>De la Troude</i>	<i>Un criat</i>
<i>Lluís Thieux</i>	<i>Pere Peinard</i>
<i>Felip Hurteaux</i>	<i>La mare Cathiard</i>
<i>Un curisó</i>	<i>Genovera</i>
<i>Maigr t</i>	<i>Mariana Renaud</i>
<i>Ceferi Bourru</i>	<i>Una cambrera.</i>

Huelguistes, dones del poble, etc.

L ACCIÓ EN UNA CIUTAT INDUSTRIAL FRANCESA,
EN NOSTRES DIES

A les nou

NOTA IMPORTANT

Se poden adquirir invitacions per medi de la Comissió organitzadora i en el café del teatre l dia de la vetllada.

Cartell de l'obra Els mals pastors, d'Octavi Mirbeau, traduïda per Felip Cortiella. Teatre Lope de Vega (Barcelona), 5 de gener de 1901.

autor, a qui jo ja coneixia per haver-lo vist a la impremta i per haver-li anat una vegada a portar proves a casa seva (un primer o segon pis del carrer del Carme, em sembla al número 64)».

M. Guitart ens comenta com Cortiella aviat es va fer popular entre els aficionats al teatre, «freqüentant les societats recreatives, llegint la major part de les obres del teatre clàssic castellà i simultàniament sent assidu concorrent (...), de les representacions de sarsuela sèria i d'opereta que cada temporada donava la companyia Arderiu, anant al Liceu a sentir a en Gayarre i a en Massini, i comptant-se més tard entre els més constants devots de la companyia Mario, Novelli i Emanuele, emportat del daler infinit d'aprendre i de delitar-se am lo bell i exquisit. Féu a més, entre els catorze i divuit anys diverses lectures de *Don Quijote* de Cervantes, i de l'*Eneida* de Virgili».⁵

Als quinze anys surt d'aprenent de *La Publicidad* per passar a treballar en impremtes diverses, el seu caràcter però ja es va definint «ajudat per les qualitats nadiues i dotat moralment d'un caràcter enèrgic i lluitador i enamoradís de sentiments enlairats d'humanisme, sense proposar-s'ho s'encaminava a la lluita contra les injustícies socials».⁶ És en aquesta època que llegeix *Déu i l'Estat*, de Bakunin, «fent molta impressió en l'esperit del nostre biografiat les valentes afirmacions del boníssim apòstol de l'ideal redemptor; assistí per aquells temps a les conferències científiques que donava l'Odón de Buén⁷ i a alguns, molt pocs, mítings de propaganda anarquista, anant germinant en ell l'ideal de la seva vida, lo bell, la bondat i la justícia, i que havia de ser l'estrella guiadora del seu destí».⁸

És llavors, quan amb molt de sacrifici econòmic va creant una biblioteca pròpia per il·lustrar-se des del més genuí autodidactisme. Tostemps visità el seu germà, el qual feia el servei militar a Madrid. Amb aquesta excusa va poder recórrer els museus principals i conèixer el fundador del PSOE, Pablo Iglesias, amb ell «inicia una bella relació que no pogué prosperar per desafinitat ideològica, tornava al cap de poc temps a Barcelona carregat de llibres i completament decepcionat d'aquell ambient.»⁹

Amb un bon bagatge ideològic, el 1895 funda la Compañía Libre de Declamación, la finalitat de la qual era representar les obres modernes del país i de l'estranger que les empreses burgeses havien rebutjat pel seu atreviment i sentit revolucionari. Debutaren aquell any amb *Els senyors de paper*, de Pompeu Gener¹⁰ i Luis Ruiz Contreras. Continuaren el 14 de març de 1896 amb *El mundo que muere y el mundo que nace*, de la líder anarquista Teresa Claramunt¹¹ i «setmanes després de la lucubració de Claramunt, pinyol roentíssim contra l'*ordre social*, més que no un drama, donaren els incipients aficionats, al mateix Circo Barcelonés, *Casa de muñeca* d'Ibsen.»¹² Aquesta es féu en castellà per primera vegada a Espanya «a causa de no haver-se pogut trobar la traducció catalana, llavors recentment estrenada per Tutau,¹³ amb la més general indiferència del públic barceloní. Felip Cortiella fou, doncs, el primer que va inaugurar a Barcelona, i indubtablement a Espanya, el teatre social, fent representar obres de veritable teatre modern.»¹⁴

Després d'aquests tres espectacles, la Compañía Libre de Declamación es va haver de dissoldre el 1896 per les moltes batudes policíiques a què vivien sotmesos els anarquistes.¹⁵ Malgrat tot, aquesta experiència li va servir per fixar el seu ideari ètic i teatral. Aquestes intencions ja les trobem teoritzades en un article, no publicat, que va escriure el 15 d'agost de 1894, titulat «A los centros y sociedades de recreo de Barcelona». Aquest assaig analitza el mal teatre realitzat des d'un punt de vista dramàtic i social en els centres recreatius: «Es rara la sociedad ó centro

de recreo que al constituirse no haya encabezado su reglamento en esta ó parecida forma: Esta sociedad tiene por solo y único objeto fomentar la instrucción, moralidad y cultura entre todos sus asociados, etc., etc. Pues bien: á pesar de tan laudable y benéfico propósito, en realidad, jamás hemos visto pasase de tal en ninguna de estas sociedades ó centros de recreo. Este siempre ha resultado inmoral, incivil, grosero, cuando no antihigiénico. (...) Por consiguiente, las sociedades recreativas han de encaminar (...) todos sus sacrificios y todas sus energías á que su teatro sea un estimulante al buen gusto, á las bellas pasiones, á estudiar las ideas nuevas de los filósofos que se ocupen en regenerar la sociedad presente (...).» A partir d'aquest moment tota la seva vida serà una lluita per emancipar els de la seva classe a través d'un teatre de tipus sociològic.

Després d'haver treballat quatre anys en un diccionari etimològic com a simple caixista, entrà a *L'Avenç* el 1897. Allí es va convertir en un prestigiós tipògraf i corrector de català, aprenent la gramàtica, sembla ser, d'una forma molt ràpida. El mateix Santiago Rusiñol per a les seves edicions el volia com a tipògraf.

Com a reacció al procés de Montjuïc on Cortiella serà empresonat, el 1897 escriurà *El goig de viure* i *Els artistes de la vida* (impreses el 1898). Segons Guitart, aquestes obres van ser editades «en una trista impremteta en sa casa, comprada am tota mena de privacions i regalant les modestes edicions a favor de la propaganda lliberadora. I en aquest moment és d'interès el fer remarcar que en Felip Cortiella dos o tres anys abans d'entrar a *L'Avenç* havia ja intentat escriure en la nostra parla una obra dramàtica; però, veient-se impotent per no posseir-la ni poc ni mica, literariament va estripar les quartelles, puix no era tant corrent com ara tenir nocions de català».

Els artistes de la vida va ser estrenada al Teatre Lope de Vega (dit també Asiàtic) el 28 d'abril de 1900; amb aquest muntatge Cortiella es va consolidar com el dramaturg predilecte dels àcrates. Els beneficis de l'espectacle es van destinar a sufragar les despeses de la delegació al congrés antiparlamentari de París.¹⁶ A més, el 9 de juny de 1900, la va representar al Teatre Cervantes del carrer de Wad-Ras a benefici de l'escola laica de pàrvuls. Aquesta obra va ser valorada de la manera següent: «*Los artistas de la vida*, como obra teatral, tiene unos defectos, como los tienen casi todas, y más tratándose de un principante. En cambio, como obra filosófica no le regateamos nuestro aplauso.»¹⁷

En forma de prosa poètica el 1901 publicà *El cantor de l'ideal*,¹⁸ segons Guitart era un «pulcríssim poemet que és el més amorós cant dedicat a l'ideal de la vida, a l'exaltació d'una vida lliure, tota amor, tota finesa, d'una harmonia sublim». Poc després va editar *El plor de l'auca*, un seguit d'impressions d'una excursió que Cortiella va fer de Sitges a Molins de Rei, passant per l'Ordal o Corbera de Llobregat. Aquest llibre en prosa està en la línia de narracions descriptives de tipus excursionista, tan de moda en aquella època.¹⁹

El següent pas literari va ser la traducció amb col·laboració d'Ignasi J. Sardà de l'obra d'Octave Mirbeau *Els mals pastors*, que fou estrenada el 5 de gener de 1901 al Teatre Lope de Vega. El 23 de febrer d'aquell any, per sufragar la publicació en català de l'obra esmentada, van representar al mateix teatre *Espectres*, d'Ibsen, i *L'epidèmia*, de l'autor francès referenciat.²⁰

A la primavera del 1902, fa un viatge a París per conèixer de prop el teatre que es feia a les terres gales. Hi entra en contacte amb Octave Mirbeau tot aconseguint els drets d'autor d'*Els mals pastors*. Contrariat per no haver pogut trobar feina a la capital francesa tornarà a Barcelona.

38
35

Teatro Lope de Vega (ASIÁTICO) PUEBLO SECO

Veladas de Arte Moderno
organizadas por la
Sociedad de Obreros Constructores de Pianos

Primera de la Serie

Para el día 19 de Octubre de 1907, á las nueve de la noche, en la que se representará el drama en cuatro actos, del célebre E. Ibsen, traducción catalana de Felipe Cortiella:

Rosmersholm

Antes de principiar la representación del bellissimo y transcendental drama que anunciamos, una de las obras maestras del célebre dramaturgo noruego, Felipe Cortiella dirigirá breves palabras á los concurrentes, con el buen deseo de que éstos, todos, puedan guardar una mejor y más beneficiosa impresión de la velada que ofrecemos á los que sientan algo de verdadera cultura y emancipación.

NOTA.—Quedan invitadas al acta la prensa, centros de cultura y sociedades obreras aquellas que no hayan recibido la correspondiente invitación, que habrá sido por ignorar d'nde están domiciliadas.

OTRA.—Para adquirir invitaciones dirigirse al **Ramo de Labrar Madera**, Tallers, 16 praal, al local de la **Dependencia Mercantil**, Mendizabal, 17, 1.º todos los dias, y en el vestibulo del Teatro el mismo dia de la función.

LA COMISIÓN.

Imp. Pujol, Asalto, 73.—Barcelona.

Cartell de l'obra Rosmersholm, d'Enrik Ibsen, traduïda per Felip Cortiella amb col·laboració d'Ignasi J. Sardà. Teatre Lope de Vega (Barcelona), 19 de octubre de 1907.

En aquest moment, el 10 d'agost de 1902 fundarà, amb l'esforç de sis modestos obrers, les Vetllades Avenir, concebudes per difondre el teatre social. És llavors que al Teatro de las Artes i amb el concurs de la companyia d'Enric Guitart i Concepció Llorente estrenaran el 30 d'agost *Els mals pastors*;²¹ el 4 de setembre, *Quan ens despertarem d'entre els morts*; el 6 de setembre, *Els pilars de la societat*, d'Ibsen, i l'11 de setembre, *Las tenazas*, de Paul Hervieu, juntament amb *La Jaula*, quadre dramàtic de Lucien Descaves.

Les sessions, segons M. Guitart, «varen ser altament profitoses en tots els sentits per la curiositat que varen despertar, al anunciar-les, entre la munió d'intel·lectuals de bona i mala fe que assisteixen a tots els actes (...) i també entre la multitud obrera intel·ligent i assedegada d'enriquir-se am nous coneixements (...). Resultats materials pels nostres cultes i heroics organitzadors: varen perdre tres-centes pessetes!»

Al juliol del 1903, a proposta de Joan Casanoves i Pere Ferrer, Cortiella funda el Centre Fraternal de Cultura, situat al carrer dels Abaixadors número 10: «El Centro Fraternal de Cultura no se fundó como lugar de esparcimiento y recreo de unos cuantos (...). El objetivo de su existencia al cual tienden todas sus manifestaciones, es coadyuvar á formar la cultura del pueblo: el Centro no es una sociedad recreativa, es escuela y cátedra; no se va allí á derrochar el tiempo, sino á emplearlo en lo más útil, en el estudio, en la formación de la propia conciencia (...). Así, lo primero que llama la atención en todos los programas y en la mayoría de las manifestaciones y actos que realizan, es la carencia de hombres que pregonan su desinterés ó su desinteresado trabajo. Ni figuran allí firmas de presidentes ó secretarios».²² En el programa del Centre els seus fundadors afirmaven: «(...) deseamos que el Arte y la Ciencia, en armonía con la Naturaleza, nutran el entendimiento con la mayor adquisición de conocimientos siempre nuevos, embellecidos por emanaciones de la belleza». Aquesta associació es distingí de la vulgaritat de la gran majoria de societats obreres del moment pel fet que no s'hi podia beure alcohol ni jugar a jocs de taula.²³ En aquest espai es van realitzar vetllades musicals, conferències científiques²⁴ i artístiques, i importants representacions teatrals gràcies a la Secció de Teatre i la Secció Crítica de Teatre,²⁵ a més organitzaren excursions i disposaren d'una biblioteca amb possibilitat de préstec (aspecte difícil de trobar a la Barcelona d'aquella època). Aquesta aventura econòmicament insostenible va durar poc temps: segons la revista *Juventut* es va liquidar el 19 de novembre de 1903.

Les tasques més importants del Centre Fraternal van ser aconseguir que la companyia de Teresa Mariani, dirigida per Ettore Paladini, representés al Novetats *Casa di bambola*,²⁶ d'Ibsen, seguida al Teatre Granvia per la companyia d'Itala Vitaliani amb *Hedda Gabler*. A més, el 7 d'octubre de 1903 en el teatre Circo Español, Cortiella va estrenar el seu poema dramàtic d'un sol acte *Dolora*,²⁷ juntament amb *La comedia nueva o el Café*, de Moratín. Aquests dos espectacles van anar precedits de la conferència «L'obra moratiniana en el teatre i l'art dramàtic dels nostres temps».

En relació amb l'estrena de *Dolora*, i malgrat l'èxit obtingut, va quedar un regust amarg. Guitart un altre cop ens fa algunes precisions de lluita de classes: «Aquella nit, en el Circo Español, s'hi havia reunit lo més triat dels crítics i intel·lectuals de la premsa burgesa i els que feien mig l'avençat de la catalanista; però, per lo que hem pogut veure més tard, s'en varen penedir i seguiren els prejudicis de casta (...). I com una venjança tàcita (que havia de seguir com totes les obres, com ja veurem), l'endemà la premsa li dedicava poques línies, parlant-ne fredament, i algun periòdic, entre ells *Juventut*, se'n burlava cínicament, i fins i tot un dels seus redactors, (...)

retreia vilment a en Felip Cortiella la seva condició de desheretat.» Aquestes males crítiques no foren ben enteses per part de l'entorn del nostre biografiat: «Els companys d'idees, sempre per les mateixes raons que ja hem exposat, passat l'entusiasme del moment, se varen espantar de la conducta de la premsa sobretot de *Juventut*, sense comprendre que aquet fet avalorava l'obra d'en Cortiella; i fins els de bona fe varen contribuir a fer el buid a l'entorn d'aquesta ferma tasca (...). Fins alguns del companys que formaven l'Agrupació Avenir varen trair el seu mestre, deixant-lo sol, puix durant vuit dies no pogué concórrer al Centre per estar malalt a causa dels esforços i disgustos que li havien ocasionat l'organització d'aquella memorable vetllada.»²⁸

I és que amb el setmanari *Juventut*, Cortiella va patir una de les polèmiques més agres amb la premsa burgesa a causa de la crítica d'Emili Tintorer:²⁹

Dich aixó a propòsit de dos actes fa poch realitzats pel Centre Fraternal de Cultura, que m'han desilusionat (...). Els dos actes són: una especie de protesta de pretensions de crítica artística que la esmentada associació repartia a Romea'l dia de la *reprise* de *La festa del blat*, y la funció organitzada per ella mateixa al teatre Circo Español el dia 7 del corrent.

En una y altra sols hi veig jo ignorancia y fanatisme, donant com a resultat una petulancia infinita.

¿S'han cregut per ventura ls senyors del Centre Fraternal de Cultura que n'hi há prou ab qu'ells ens diguin tot aixó es dolent, perque nosaltres ho hem decretat aixís (...)? ¿Hem patit dinou sigles de catolicisme infalible pera que'ns vinguin ara uns quants petits papas lliberadors a fixar-nos la pauta reguladora de la veritat y de la bellesa? Per la meva part, soch prou independent en mon judici pera no deixarme impressionar ab fochs-follets de *guardarropía*. Vostés podrán creures tot lo avhesats y altruistas que vulguin, però ab actes com aquells sols demostrarán ésser autoritaris y fanàtics.

(...) el senyor Cortiella, a qui jo havia alabat en aquestas mateixas planas, ens va donar una conferencia sobre *L'obra moratiniana al teatre y l'art dramàtic de nostres temps*. De l'obra moratiniana no'n va dir gayre bé res (...). En quant al art dramàtic de nostres temps, se va limitar a fer una afirmació: la de que ni aquí, ni a fora d'aquí hi há cap autor dramàtic qu'estigui a l'altura. Els dos únics que li agradan un xich, no més que un xich, són l'bsen y en Mirbeau, y encara aquests son massa burgesos.

Sobre *Dolora* Tintorer afirmà:

Li diré qu'es dolenta, perque la primera escena entre'l paleta y'l manobra, a més de no tenir res que a veure ab l'obra, es un teixit de vulgaritats d'anarquista d'estar per casa.

(...) els nostres llibertaris son d'una ingenuitat encantadora. Del *imperatíu categóric* d'en Kant sols ne tenen en compte la primera part: *L'home té d'ésser completament lliure*. La segona no la saben: *ab la sola limitació que imposa la llibertat del altres*.

(...) la senyoreta Guitart y'l senyor Barbosa digueren la escena molt bé. Llástima de trevall y d'estudi!

Més enllà de valoracions artístiques —en part encertades pel crític— el que es denotava en la redacció del setmanari era una negació de tipus classista en relació amb l'anarquisme tolerant de Cortiella. La revista *Juventut*, abanderada del modernisme, no deixava d'estar en mans de la burgesia nacionalista, partidària de corrents artístics europeus de tipus esteticista, i per tant evasius, com el decadentisme, el simbolisme o el prerafaelisme. La confrontació ideològica entre els anarquistes i els esteticistes era massa evident perquè pogués passar desapercibuda. Al capdavall, la burgesia modernista poca cosa havia fet, més aviat res, per fer que la classe obrera s'emancipés, i és que no oblidem que Barcelona era una de les ciutats industrials europees amb una més baixa qualitat de vida obrera.

*Cartell per a les Vetllades Avenir. Teatro Circo Español,
13 de gener de 1905.*

Com a rebuig a aquesta crítica, un estol de joves, al teatre Euterpe de Sabadell, van organitzar una vetllada en homenatge al dramaturg maltractat. Presentaren el 21 de novembre de 1903 *Dolora* acompanyat d'una conferència del mateix autor i del muntatge *Plors del cor*, d'Albano Rosell, col·laborador de l'Avenir.³⁰

Reforçada l'Agrupació Avenir amb nous companys, tindrem noves vetllades al final del 1904 i començament del 1905. En un manuscrit escapat, dipositat a la Biblioteca de Catalunya, Cortiella deixà anotat: «L'ideal d'aquesta agrupació anarquista era difondre l'art entre els obrers (...). El

seu ideal era l'Anarquia, propagant-la per tots els mitjans honrats; un d'ells el teatre, i no entre els obrers, sinó adreçant-se a totes les classes socials, (...) és propi i natural en tots els preconitzadors de tota gran idea d'humana alliberació.»

El 9 i el 23 de desembre de 1904, sota l'aixopluc de l'Avenir, la companyia del Teatro Circo Español va fer dues funcions d'*Els tarats*, de Brieux.³¹ Va seguir el 13 de gener de 1905 *Rosmersholm*, d'Ibsen (interpretat per Enric Guitart) i traduïda al català per Cortiella. L'estrena d'aquesta obra es va fer a benefici del seu traductor, a causa de la penúria en què estava, per no trobar feina, a causa de la seva consciència de classe: «l'aquest és un altre punt, ben digne de fer remarcar, de la lluita que ha sostingut en contra de la burgesia, en quasi tots els tallers a on ha treballat, per a conservar i fer respectar la seva dignitat d'home lliure. Mai ha volgut cedir a treballar a menys del preu de tarifa, preferint anar a fer de moço una temporada o passar grans tongades en la més negra misèria, junt am la família, abans que passar per això (...). Que pocs n'hi hauràn hagut, si és que n'hi hagut cap, dels que l'han criticat per les feines d'art que ha portat a terme, que hagin tingut la constant fermesa que ell en les lluites obreres!»³²

Amb els beneficis de les dues representacions d'*Els tarats* al març del 1905 apareixia el diari anarquista-idealista *Avenir*, «publicació setmanal de nous horitzons de perfecció». La publicació reivindicava «el concurs moral i material de pensés joves i originals per a soterrar dogmes en tots els ordres de la vida i del sapiguer, junt am les institucions qu'els encamin. Cal furgar en tots sentits, en ciències, en arts, en les costums, renovar-ho, canviar-ho tot i crear una altra mena de viure'ls (...) que no indigni i envileixi com l'actual.» Hi van col·laborar persones pròximes al Centre Fraternal com Jaume Bausà, Josep C. Noguera o Josep Mas-Goumieri. El darrer número, el cinquè, es va publicar el primer d'abril de 1905. Costava deu cèntims i era de gran format.

Entre els anys 1905 i 1906 es va organitzar una nova Vetllada Avenir al Teatre Apolo, representant *El morenet*,³³ de Cortiella, *Rosmersholm*³⁴ i *La clariana*.³⁵ El 1907 tindrem noves Vetllades, el 8 de febrer amb *La clariana* amb direcció d'Enric Guitart i el 19 d'octubre amb l'obra esmentada d'Ibsen.³⁶

A part d'això, el 1908 la llibreria A. López li edità *Anarquines*.³⁷ Alguns dels títols dels poemes publicats indiquen l'orientació del llibre: «Per a la societat futura», «A la llengua catalana», «Fraternal» o «Als joves». En «El clam del condemnat» ens descriu la seva vivència a la presó:

Em sento caure de feble,
com un héroe he batallat:
tot el fèl que es pot percebre
mon pobre cor ha apurat.

Davant una sinistra reixa,
ulls d'esbirro per claró,
eternament la mateixa,
com a fúnebre llantió.

Jo no moro, com pensava,
trocejat per vils tirans,
que lo que em pren i amb mi acaba
és l'oblit dels meus germans.

Deixeu-me un instant d'alegria,
que n'estic assedegat!
No em negueu a l'agonia
un raig de fraternitat!

A partir d'aquest moment, només tenim notícies esporàdiques de la seva vida. Per exemple, el 1910 llegeix a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, «lrradiacions. De la simplicitat de cor i elevació moral i intel·lectual com a condició essencial per a les més alta creació i fruïment de la bellesa.»³⁸ És en aquest any que deixa *L'Avenç* per explotació laboral, a pesar de ser l'obrer més ben retribuït, i marxa per segona vegada a París per fruir de la cultura d'aquella ciutat. Poc després, entra a col·laborar en el *Diccionario Enciclopedia Seguí* corregint originals i proves. Hi va treballar fins al mes d'agost del 1911, i és en aquest moment que va patir una malaltia de la qual mai es va recuperar totalment. Guitart de nou rememora: «les causes d'arribar a aquesta cruel malaltia (agotament nirviós am constant neuràlgia cerebral) han sigut els immensos esforços que durant tants anys ha dedicat a tota mena de feines, privant-se del dormir, i també de menjar, per a organitzar actes de propaganda i cultura, dels quals, com ja hem vist, ell n'ha estat l'ànima; component i corregint-se ell mateix totes les seves obres, corregint-se treballs de tots els companys que li han demanat, am la més bona voluntat dirigint ensajos, guiant o donant iniciatives, i fins ensenyant d'escriure a molts que després l'han volgut fer passar per un vanitós, (...) i l'han trait, convertint-se en verinosos enemics; (...) i el seu ideal puríssim menyspreuat pels que l'havien d'encoratjar, per ser únic el llur fi: la fraternitat de tots...»

El 1917 escriu algunes poesies i acaba una obra de teatre, *La parella ideal*. Aquesta peça va ser acceptada per Ignasi Iglésias quan era director artístic del Teatre Romea. Malgrat que fou cessat aquell mateix any, un dels representants del teatre va ratificar-ne l'estrena. Després de tretze mesos de rebre llargues, Cortiella va exigir el retorn de l'obra esmentada, i arribà a discutir-se amb el nou empresari. Aquesta va ser la vegada que més a prop va estar de ser estrenat en un gran teatre, cosa que mai va aconseguir perquè durant força temps va estar a les llistes negres laborals de la burgesia.³⁹ La reflexió final que Cortiella farà sobre els faiseus del teatre serà ben amarga: «ja ho saps, doncs, públic de teatre català! No et deixis enlluernar per certes generositats que no són més que un repugnant càlcul de perfecte burgès per a pagar-se, simulant-les públicament, una darrera vanitat i per a fer nous i majors negocis a la fi.»⁴⁰ En compensació, el 16 de juny de 1917 va rebre un càlid homenatge a l'Agrupació Horaci, en què M. Guitart li escriurà una biografia, de la qual hem extractat molts fragments que formen part d'aquell escrit.⁴¹

A partir dels anys vint, encara es fa més difícil saber d'ell. Possiblement la seva delicada salut, el sou migrat, un cert desencís teatral i la difícil situació que patí l'anarquisme amb la dictadura de Primo de Rivera, van acabar reduint les seves activitats artístiques: «L'any 1924, quan la donàvem per morta i enterrada, provà encara l'Avenir a picar l'ullet des de l'Apol·ló. Cortiella, pertinaç, indiferent a les vicissituds i a les mudances del temps, superior als dolors i privacions, planejà en l'ocasió unes "vetllades de sanejament i de reeducació moral i colectiva"»⁴² A més, el 17 de març de 1927 l'Agrupació Cultural de la Dansa, a Les Corts, va estrenar *La parella ideal*. Celebrant aquesta associació, el 2 octubre d'aquell any es va fer un acte d'homenatge als escriptors Felip Cortiella i Plàcid Vidal i als músics Ramon Bofarull i Alfred Prius.

La darrera notícia important la tenim amb l'autoedició del seu darrer llibre, *La vida gloriosa*.⁴³

Aquest és un compendi amb diversos assaigs i dues obres de teatre inèdites: *La brava joventut* i el poema en un acte *Flametes de gran amor*. El diari *Justicia Social*, del 8 de juliol de 1933, opinava sobre el llibre: «ell advoca per la cultura de la qual n'espera la salvació del món (...). I advoca pel bon tracte. I advoca, també, per l'amor. El seu llibre és un guiatge pel jove anarquista.» Contràriament, l'*Esquella de la Torratxa*, el 12 de gener de 1934, remarcava que «és la veu idealista d'uns temps malauradament passats». És en aquesta època que deixà manuscrita l'autobiografia de la seva infància i adolescència, que porta per títol *La vida que jo he viscut*. Sembla que per problemes de salut no va poder-la acabar, malgrat tot, té un gran interès antropològic, a part de biogràfic, per entendre les formes de vida a la Barcelona del darrer terç del segle XIX.

L'1 d'agost de 1937, una necrològica de *La Vanguardia* informava de la mort per embòlia del nostre biografiat. Diversos periòdics se'n van fer ressò, Artur Llorenç va escriure: «Ahir l'enterraren. En la seva joventut fou àcrata, d'una manera romàntica i sentimental, però. El que siguié sempre fou un catalanista de cap a peus, amant de la seva terra i de la seva llengua.

»(...) Les Vetllades Avenir tenen una semblança a les organitzacions teatrals d'aquella època, anomenades L'Artística, més tard L'Avançada de Sant Andreu de Palomar, i les Festes Modernistes del Cau Ferrat, de Sitges, però posseeixen l'avantatge sobre aquestes d'ésser més atrevides socialment les seves representacions».⁴⁴

Segons informació de *Solidaridad Obrera*, es va fer l'enterrament amb «gran número de representaciones culturales y obreristas, entre las que destacaban las de Pàtria Nova, Juventud La Falç, Grupo Anarquista Los de Ayer y los de Hoy, etcétera. Tambièn han asistido el ex concejal Altabá, el doctor Salvador Vives y la minoría municipal de la CNT.»⁴⁵

Va ser enterrat al cementiri de Les Corts. Va deixar vídua i tres fills. Com a homenatge pòstum el 24 d'octubre de 1937 el carrer dels Àngels de Barcelona va prendre el nom de Felip Cortiella, un fulletó informava: «En posar el seu nom al carrer dels Àngels, volem vindicar la seva memòria del constant silenci i boicot a què sempre la premsa i la crítica sistemàticament el tenia sotmès... (...) Un temps vindrà que serà de tothom coneguda i exalçada al lloc més prominent la seva obra redemptora (...). Llaor als nostres preclars i il·lustres ciutadans!»

En tot cas, moria un dels màxims lluitadors culturals del segle XX per a la llibertat individual i sobretot col·lectiva de Catalunya.

L'obra dramàtica de Felip Cortiella en el seu context històric

Felip Cortiella va ser dramaturg, poeta, assagista, accidental director d'escena, promotor i sobretot agitador cultural. Les peces que es vinculen amb l'escena comprenen obres de teatre, conferències i les diverses agrupacions que va fundar, com la Compañía Libre de Declamación, les Vetllades i l'Agrupació Avenir, el Centre Fraternal de Cultura o la Biblioteca Avenir.⁴⁶

Les obres de teatre que va escriure són: *Els artistes de la vida*, *Dolora*, *El morenet*, *La parella ideal*, *Flametes de gran amor* i *La brava joventut*. De totes elles, la primera és la més important perquè és la programàtica. La resta, en gran manera, són variants de la mencionada.

La inflexibilitat del govern en relació amb les reivindicacions socials d'una classe obrera explo-

tada, juntament amb les declaracions de diversos grups anarquistes que apellaven l'acció directa, van donar lloc a una forta explosió de violència social. El 1893, com a resposta a la repressió policíaca a Jerez, el tipògraf Paulí Pallàs atemptà sense èxit contra la vida del general Martínez Campos. Com a revenja a l'execució de Pallàs, Santiago Salvador va llançar dues bombes al pati de butaques del Gran Teatre del Liceu. S'iniciava l'onada de terrorisme a Barcelona. El 1894, Santiago Salvador i cinc persones més, després de diverses brutals detencions policíacques, van ser afusellades al castell de Montjuïc. La tensió tocarà sostre el 1896 quan s'aprovà una llei de repressió contra el terrorisme en crear-se un cos especial de policia, la brigada politico-social; la seva primera actuació important fou capturar els culpables de la bomba llançada al carrer dels Canvis Nous de Barcelona, bomba que va costar la vida a tres persones a part d'haver fet nombrosos ferits. Després del famós procés de Montjuïc, foren afusellats cinc homes com a responsables d'aquest atemptat. De fet, no se'n va descobrir mai el culpable i el procés es va haver de revisar diversos anys després. La darrera conseqüència va ser l'assassinat del president del govern espanyol Antonio Cánovas del Castillo a mans de l'anarquista italià Michele Angiolillo, amagat abans de l'atemptat a casa de l'obrer Jaquetti Jordà, col·laborador del Centre Fraternal de Cultura.

Els terroristes generalment sorgien de sectors marginals de l'anarquisme, ja que gran part dels àcrates estaven en contra de tota forma de violència. En aquest posicionament trobem Felip Cortiella, que mai va defensar l'acció directa, sinó tot el contrari, perquè era un apologeta de la raó científica. Per culpa del terrorisme van pagar justos per pecadors, per la qual cosa la Compañía Libre de Declamación, juntament amb altres entitats o revistes, va haver de tancar les portes el 1896, a causa de la dura repressió de la brigada politico-social, que va tancar en presó preventiva a Montjuïc més de quatre-centes persones anarquistes o afins, d'entre elles el nostre dramaturg.

En el número 4 de 1905 del diari *Avenir*, Cortiella feia la reflexió següent en relació amb allò que no li va agradar per part dels seus companys quan va estar empresonat: «moltes vegades s'ha pogut observar la inconsciència i l'infantesa de l'anarquisme espanyol; però, pera donar-ne una bona prova, sols cal recordar lo succeït durant i després del procés de Montjuïc: ben pocs foren els anarquistes que, segons nosaltres, sapigueren mantenir-se d'acord am ses predicades conviccions revolucionàries (...). Nosaltres, que tenim el goig d'haver-nos comptat entre aquella minoria aludida de dignitat i de no abdicació, sense adormir-nos en teorissacions, recordem molt bé'ls *equilibris* de criteri i de conducta que presenciàrem, en l'apogeu de les corrents revisionistes, en significades personalitats anàrquiques (...), a causa de lo que hem dit: l'inconsciència i l'infantesa, acompanyades, com és natural, de miserioses rivalitats personals (...).».

En el context internacional, en el període que va dels anys 1898 a 1900 es patiren noves repressions a causa de l'assassinat per part dels llibertaris de l'emperadriu Elisabeth d'Àustria (1898) i del rei Humbert d'Itàlia (1900). En el context espanyol, serà una època de reconstitució després dels fets dels Canvis Nous. Des de Madrid Joan Montseny (Federico Urales) fundà *La Revista Blanca* i el 1900 es reorganitzarà la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola. Aquests anys també seran de transició en l'activitat cultural de Cortiella, i és quan escriurà el 1897 *Els artistes de la vida*, que serà autoeditada el 1898 i escenificada el 1900. Aquesta obra s'erigirà com una refutació a favor de tots els valors positius que té l'anarquisme, ja que reivindicarà l'emancipació de la dona i de la classe treballadora en general.

Els artistes de la vida es compon d'un pròleg i tres actes. L'argument del primer i del segon acte gira a l'entorn de diverses converses domèstiques que tenen Ferrer amb Torrents —el seu futur gendre— i la seva filla Fernanda. En el tercer acte, en una societat recreativa obrera, la noia, model de com ha de ser una àcrata, impartirà una conferència sobre els valors llibertaris.

Les idees principals que s'hi reflecteixen són diverses. Per una banda, l'obra estableix una reflexió negativa del teatre burgès: «Voleu cose més tonte que l'art sense ideals?» (Torrents, p. 43). En contra d'aquestes obres que «conspiren contra el bon sentit» hi oposaran el teatre social: «No pensar que l'art sense ideals, sense tendències justes, fóre com un cos am le pense morte! (...). L'art jo crec que sols té raó de ser com a medi ermós per manifestar idealismes (...).» (Torrents, 43). Ibsen, no cal dir-ho, serà reivindicat.

La cultura —incloent-hi el teatre— i l'educació les consideraran eixos centrals per a l'alliberament de les classes oprimides, tot reivindicant Wagner, la ciència en general i la importància de l'autodidactisme en una època en què regnava l'analfabetisme, per la qual cosa la vindicació envers la lectura. Ferrer, a la pàgina 51, ens instrueix sobre quina és la biblioteca ideal, que ell posseeix: *La comedia nueva*, de Moratín, model dramàtic per a Cortiella; *El arte escénico en España*, d'Ixart, la veu més crítica contra el teatre espanyol encarcerat del segle XIX; *Las personas decentes*, de Gaspar; *Espectres* i *Un enemic del poble*, d'Ibsen; *Germinal*, de Zola; i les obres claus de l'anarquisme, *Déu i l'Estat*, de Bakunin, *La conquesta del pa*, de Kropotkin, *Lombroso y los anarquistas*, de Mella, o *La societat futura*, de Grave.⁴⁷

Tostemps, trobarem una forta crítica a la burgesia i als seus mecanismes repressors: «si hubiese alguna sociedad que verdaderamente tuviera por objetivo un fin científico o artístico, ya se encargarían las autoridades de hacerla desaparecer» (Ferrer, p. 15) o bé el mateix personatge a la pàgina 17 dirà: «l pensar que potser m'o pendran tot els defensors del ordre i le propietat, am l'excuse de que aquets llibres propaguen idees disolvents, que és mode dir are!» La premsa no sortirà millor parada: «Per un cèntim és capaç de posar-se al costat dels pirates més repugnants, majorment si són autoritat.» Arribats en aquest punt, a la pàgina 55, Ferrer farà la denúncia següent: «Encare recuerdo lo del celebre procés de Montjuic i le mort del inquisidor Cánovas. A fi de justificar les selvatges persecucions contre nosaltres els anarquistes, un jefe de policie va fer tirar une bombe al mig d'une professó, causant une pile de víctimes, i vingue empresonar obrers. Més de cinc-cents varen agafar-ne! (...). Cinc ignocents varen ser assassinats, vint omes onradissims a presidi am penes de deù a vint anys, i els demás quasi tots expulsats d'Espanye.»

Davant de tanta injustícia social només quedarà un camí: la cultura i l'educació, però sota determini llibertari. Torrents, a la pàgina 37, ens en definirà el concepte: «Essencialment és la negació de Govern i Autoritat, i sobre aqueste negació afirma le Llibertat, am tot un racional i bellíssim sistema de viure le societat». A partir d'aquí, s'aniran desglossant valors adjunts a l'acràcia com l'amor lliure i el feminisme.

El missatge final, amb què es clourà l'obra, arribarà amb la conferència que portarà per títol «Els artistes de la vida» i que serà impartida per Fernanda:⁴⁸ «Ja fa temps que vaig fixant-me en que'l nom d'artista s done an els que, generalment, sense cap fi social, cultiven le pintura, le musique, l'art dramatic, le literature, etc. i en cambi mai i vist donar-lo a cap dels que componen el nombre immens que sacrificuen se salut, i de vegades le vida, estudiant els mals de l'humanitat

i fent públics els radicals remeis que an de curar-le. Aquests sers són els que am més propietat mereixen el nom d'artistes, perquè saben ser-ne, perquè únicament ells concebeixen i propaguen le bellese pura: le bellese de le Justicie.»

Després de criticar els artistes decadents de la seva època i fer un cant a aquells que lluiten per alliberar la societat del jou de l'esclavitud laboral, Fernanda en to de míting ens propel·lirà: «El fi de les desigualtats socials és tasque exclusive de sociolecs. Siguem-ne! Investiguem l'essencie i el per què de les coses; analisem, comparem i deduim am serenitat, i sabrem com a de ser une societat juste. Entusiasmen-nos am l'obre sincere del economiste, am l'obre de tots els que, sigui en l'esfere que sigui, fomentin el bé i el goig (...). Cridem-los an aquets sers de mires elevades! El die feliç que s convencin de que ells i nosaltres, els que defensem l'igualtat social com a medi, llitem per un meteix ideal, le Justicie, l'Amor i l'Art, i junts tots fem le societat nove, l'humanitat es sentirà joiose dels actuals artistes de le vide: els que are som despreciats i perseguits.»

Malgrat que aquesta obra bilingüe presenta dèficits gramaticals i estructurals, escènicament va ser tot un èxit per la seva franquesa d'idees. Fins i tot la premsa àcrata de Buenos Aires se'n va fer ressò:

Escrito poco después de los sangrientos sucesos de Montjuic. *Els artistes de la vide (Artistas de la vida)* es una contestación á los que creen y finjen creer en las tenebrosas maquinaciones macabras y conciliábulos secretos y espeluznantes que adoptan los afiliados al anarquismo. *Artistas de la vida* los pinta de mano maestra al desnudo, haciéndolos mover en plena luz con toda su sencilla naturalidad, en el ambiente de su vida de obreros. El tipo de revolucionario ogro desaparece para ceder el lugar al obrero consciente de sus derechos y activo propagandista de su Ideal (...).

El asunto es bien sencillo; la unión libre de dos seres conscientes; el objetivo social la educación libertaria de la infancia. (...) La conferencia que cierra el drama abarca todo un plan de bienestar futuro en una Sociedad nueva (...). Y aplaudimos doblemente a Cortiella porque su obra significa el renacimiento de la propaganda àcrata después del largo período de persecución porque atravesó en Cataluña.⁴⁹

El període que comprèn els anys 1901 i 1903 són anys de gran esperança per a la classe obrera: es faran les primeres vagues generals organitzades a Barcelona. Per tal d'ajudar a emancipar els seus, Cortiella fundarà les Vetllades Avenir, el Centre Fraternal de Cultura i l'Agrupació Avenir, i promou muntatges amb crítiques tan contundents contra la burgesia com *Els mals pastors*, de Mirbeau, o *Els pilars de la societat*, d'Ibsen. Observem com en aquesta època hi ha certes afinitats entre els modernistes i els anarquistes, i només per aquesta raó podríem entendre el fet que primers actors de l'escena catalana, com Enric Guitart o Enric Giménez, col·laboressin (companyia i direcció) en algunes propostes efectuades pel dramaturg aquí estudiat.

En aquest context, el 7 d'octubre de 1903 el Centre Fraternal de Cultura va estrenar *Dolora*,⁵⁰ poema dramàtic d'un sol acte i pròleg de Felip Cortiella. La tesi principal de l'obra és la defensa de l'amor lliure com a màxim garant de la llibertat individual de les persones. L'argument tracta sobre la declaració d'amor i de principis d'Aubel, que es vol ajuntar amb Germinia, la qual té certes reticències a causa que ell està casat i té fills; finalment però la noia acceptarà. Avui en dia, aquests problemes conjugals ens poden sorprendre poc, però van ser els anarquistes els primers a denunciar, a partir de l'ideari d'amor lliure, els valors de fidelitat hipòcrita que imposava l'Església.⁵¹ Aquesta temàtica, en una època en què no existia ni el divorci, va ser rebutjada pels cercles burgesos pel fet de trobar-la excessivament escandalosa, la catalanista revista *Joventut* no

en va tenir prou a destrossar el text mitjançant la crítica, sinó que per fer l'escarni més gran van publicar una proclama amb el títol «Lliga burgesa. Contra la putrefacció aristo-acrata». En aquest manifest antianarquista van exposar: «Propietat. Diuhen els trevalladors intellectuals (...) que tothom ha d'anar brut, descals, patir fret a l'hivern, calor a l'estiu, y menjar bledes y anar a peu en tot temps (...). Amor lliure. Consisteix segons ells en cantar a tota hora *El joven Telémaco. Me gustan todas, me gustan todas, me gustan todas en general* (...). Si tu, lector, sostens que no't fah sentir las donas, no ets vital; si sostens que sols n'hi ha una que't fa sentir, ets burgés (...). *Feminisme*. Lluitar pel feminisme's reduheix a trobar la pomada que gastava Joana d'Arch pera eliminarse'ls pits; tallar arrán todas las cabelleras y fer pentinar ab cosmétich lo que'n quedi (...). Art. En el teatral han de surtir necessàriament desheretats; en el pictòrich s'han de pintar miserias; en l'esculptòrich s'han de reproduhir llagas; y la novela s'ha de reduhir a una catilanaria contra la burgesia. (...) En vista de tot lo que, aixeco un dit enlaire devant d'aqueixos mestres ferotjjes, com fan els noys a estudi (...) y demano per... ésser burgés.»⁵² Aquest és el preu que Cortiella va haver de pagar pel fet de ser un avantguardista social. Per això a la portadeta de l'edició del text referenciat va inscriure: «Als pocs joves francs i noblement atrevits d'avui per tot el bon jovent de demà». Els de la revista *Juventut* encara tenien tot el tarannà dels decadents del segle XIX, vivien ben lluny d'un segle XX, el qual al final ha acabat assumint com a normal la llibertat sexual defensada pels anarquistes i tan reprimida per la burgesia per interessos de la seva classe social.⁵³

La següent peça original de Cortiella va ser *El morenet*,⁵⁴ que fou estrenada el 6 de desembre de 1905 a les Vetllades Avenir al Teatre Apolo. Es compon de tres actes i està ambientada el 1904. Pot ser considerada un precedent de les obres de teatre «negre» de Juli Vallmitjana. Tant és així, que la història s'ubica als baixos fons, i gira a l'entorn de les rivalitats entre el Morenet (un bon noi que treballa com a vigilant a un saló concert de categoria) i l'envejós Nelis. Al tercer acte, a Can Tunis, l'odi d'en Nelis provocarà que assassini injustament al protagonista.

La mort d'en Morenet, un jove escultor frustrat que ho va haver de deixar perquè la seva família era pobra, es constituirà com a símbol de la impossibilitat del lumpen-proletariat de poder sortir de la marginalitat social. A les pàgines 45-47, hi trobarem la següent anàlisi sociològica: «l'aleshores en Joanet, l'artista malaventurat, veient a sa mare extesa sobre'l llit, malalta, plorant i morint-se de necessitat sense un halè piadós de ningú, ni sisquera dels vehins, surt de casa seva, es dirigeix a la plaça de Catalunya, es fica en una barraca de jòc...i pren un rellotge...i l'agafen! l'una vegada més triomfant el món dels cruels amb el noi a la presó i sa mare al cementiri a conseqüència de tants dolors! (...) En fi: desde'l primer cop que va estar a la presó —als setze anys— fins ara que'n té trentaquatre, en Joan no ha fet més que lo que estant prè va apendre afavorit tristament per totes les iniquitats socials: ha viscut la vida de jugador, amb un sèns fi de baralles i desafios, sense arribar (...) a ser un assessí (...). I ara, Vidal, que t'he fet la presentació d'en Joan Ventura, *el Morenet*, espero que creuràs (...) per humanitat, per solidaritat a un de tantíssims sers que des de la infantesa la falta d'amor social hauria pogut convertir en monstre de maldats. (...) Amb individus d'aquet llevat lo únic que's deu haver de fer es apoiar-los en lo que desitgin de sà.» Un altre cop, davant de la crueltat del darwinisme social, l'anarquisme serà la sortida natural a aquest problema, malgrat que per al protagonista haguem fet tard.

Amb el fracàs, en els resultats polítics, de les vagues generals de Barcelona el desencís anarquista conduirà a nous cops terroristes. Entre els anys 1904 i 1906 s'atemptarà contra el

president Miguel Maura (1904), el cardenal Casañas (1905) o Alfons XIII (1905 i 1906). Tot plegat, se saldarà amb noves repressions, com el tancament el 1906 de l'Escola Lliure de Ferrer i Guàrdia i la repressió posterior de la Setmana Tràgica. Aquest context advers conduirà a un cert alentiment en les activitats artístiques de Felip Cortiella. Eren mals anys per a l'anarquisme, injustament criminalitzat per les forces de repressió.

Després d'una llarga malaltia, el 10 de maig de 1917, Cortiella acabarà d'escriure *La parella ideal*.⁵⁵ Aquest drama en tres actes presenta un dels temes més interessants de totes les seves creacions. L'obra tracta sobre l'amor que senten, i els impediments familiars que troben, una jove idealista burgesa i un poeta obrer anarquista. La peça planteja la necessitat de reconciliació entre la classe alta i la popular per tal d'establir, per acord mutu, una nova època interclassista, per la qual cosa aquesta parella pren el nom del títol: «AMÈLIA: Fan bona parella, oi? / JORDI: Sí, Amèlia, són ells, ells, la parella ideal! / FELIU FERRER: En aquests moments, sí, Jordi, i potser ho serem tota la vida, dintre el relatiu de la societat actual; però no siguem cecs ni vanitosos: portem i respirem encara, com tothom, massa lletgeses. La veritable, la definitiva parella ideal, si mai pot existir amb totes les perfeccions de la terra, l'hem d'esperar del pervindre, fent tots per acostar-nos-hi!»

Aquesta és una de les obres menys radicals de l'autor, però és la més premonitòria, ja que la va escriure uns quants mesos abans de la vaga general del 1917, la qual va ser declarada el 13 d'agost amb la finalitat que es constituís un govern provisional que convoqués eleccions a Corts Constituents. Alfons XIII no ho acceptà, i en la vaga hi van haver setanta morts, centenars de ferits i dues mil persones empresonades. Dissortadament el pacte social que demanava Cortiella no es féu, tot plegat va ser com una premonició de la guerra civil.

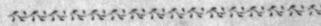
El 1933 Cortiella publica *La vida gloriosa*. En aquest llibre, hi trobem dues obres de teatre. La primera és *Flametes de gran amor*, poema en un acte que no aporta res de nou,⁵⁶ i l'obra en dos actes *La brava joventut*.⁵⁷ El tema principal d'aquesta peça, ambientada en un setmanari llibertari, gira a l'entorn del debat entre la utilització del català o el castellà per part dels anarquistes a Catalunya, qüestió que a l'inici del segle havia reportat més d'un problema al nostre dramaturg.⁵⁸ D'alguna manera, aquesta comèdia bilingüe és una justificació del perquè de la utilització, per part de l'autor, de la llengua del Principat. Per exemple, a la pàgina 133 ens diu: «Es que el internacionalismo no excluye ni niega las naciones, sino que, al contrario, las afirma y reconoce todas (...). Y llamarse internacionalista quiere decir, según yo lo entiendo, sentir amor y respeto por todas las naciones y arder en deseos de inteligenciarse y fraternizar con todos los pobladores de las mismas.»

El text guanya interès al final de l'obra quan s'introdueix un nou tema en relació amb la vaga general revolucionària. A la pàgina 163, Rovira, un personatge secundari, comentarà: «(...) crec en l'eficàcia sanejadora d'una inevitable revolució de sang per a ensorrar tot el corcat i esclavitzador, crec en la fecunditat de l'esforç diari, constant, per a rectificar i innovar tots els costums i habituds individuals i col·lectius del viure insà que es porta avui; en el fet profundament revolucionari i exemplarment constructiu de lliurar-se amb tota l'ànima a fer viure en la nostra consciència i en els nostres actes de tot moment una moral i una integritat inatacables, com una mena de primícies de l'avenir harmoniós que nosaltres somniem i que volem fer comprendre i estimar als demés homes! (...). L'emancipació dels homes, creieu-me, company, es fa i es farà,

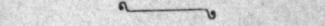
TEATRE LOPE DE VEGA

(ASIATIC) * CARRER DEL ROSAL, 33

VETLLADA « FAMILIAR

pera l dissabte 28 d'Abri! de 1900

REPRESENTACIÓ extraordinaria de l'obra en tres actes i un prolec, original den FELIP CORTIELLA,

ELS ARTISTES DE LA VIDA

que s desenrotllá en l'epoca present, amb els següents

Personatges

ISABEL, dispesera : : : 46 anys	Sr. FREIXA, del Comerç 32 anys
PEPETA, sa filla : : : 20 »	Id. AGUILERA, castellà, estudiant : : : 28 »
MARIA, mare den Ferrer, dispesera : : : 42 »	Id. CASTELLS, estudiant : : : : : 30 »
MARIETA, sa filla i germana den Ferrer : 22 »	Id. MONTERO, castellà, estudiant : : : : : 28 »
ANTONIA : : : : : 40 »	Id. HURTADO, castellà, militar retirat : : : 56 »
FERNANDA, sa filla : 20 »	Id. ORTIZ, castellà vidor : : : : : 43 »
FERRER, son pare i marit de l'Antonia desde l primer acte: 24 »	Id. VÁZQUEZ, comic castellà : : : : : 30 »
TORRENTS : : : : : 25 »	VOCAL DE TORN : : : : 38 »
DENINI, Italia, corre-dor de Comerç : : : 34 »	Obrexs d'amdox sexes i neus
Sr. VALLS, estudiant : 29 »	

A les nou

NOTA IMPORTANT

Se poden adquirir invitacions per modi de la Comissió organitzadora i en el cafe del teatre l dia de la vetllada.

Cartell de l'obra Els artistes de la vida, de Felip Cortiella. Teatre Lope de Vega (Barcelona), 23 d'abril de 1900.

sobretot, per mitjà de l'assalt intel·ligent, constant, simultàniament repetit pertot arreu i en tots sentits, morals i materials, a tot el món burgès. (...). No oblideu que els veritables socialistes de tot arreu, llibertaris o autoritaris, no lluitem sols per a implantar un nou sistema econòmic, sinó per aixecar tota una nova societat.» Poc després de dir aquest parlament entra la policia fent una batuda, és llavors que els personatges de l'obra s'autoafirmen: «¡Venga mi *browning!* ¡Hay que acabar con todo esto! ¡Sin dignidad la vida no tiene ningún valor! Coratge, nois!»

La brava joventut és l'obra més radical de l'autor, perquè planteja directament la revolució. Cal notar que el 1933 es produeix una vaga revolucionària dirigida per anarcosindicalistes al Principat, el País Valencià i Andalusia, vagues que seran fortament represaliades pel govern republicà. A més, tindran suspensions governatives diàries llibertàries com *Solidaridad Obrera*.

En definitiva, és interessant veure com l'obra escrita per Cortiella té un gran paral·lisme amb tots els processos revolucionaris anarquistes: com a resposta al procés de Montjuïc va escriure *Els artistes de la vida*; quan els llibertaris es reorganitzen a les darreries del segle XIX funda el Centre Fraternal de Cultura o les Vetllades Avenir. Quan el 1917 es considera possible la vaga general revolucionària escriu *La parella ideal* i quan durant la Segona República sembla que la Nova Era, que sempre havia glossat, ja estava a tocar ens escriu la seva obra políticament més radical, *La brava joventut*, un cant a la revolució.

Conclusions: ètica, estètiques i recepcions teatrals en l'obra de Cortiella

Felip Cortiella és un dels pares del teatre polític contemporani a Catalunya. La seva obra dramàtica, però, no es pot cenyir únicament a les peces originals escrites per ell, sinó que també s'ha de relacionar amb els centres que va fundar i els títols que va traduir i programar. Aquests són els tres nivells pels quals s'ha de valorar l'obra d'aquest pioner.

Per damunt de tot, el nostre biografiat es considerava dramaturg, això sí, un escriptor anarquista que no transigia amb les formes burgeses melodramàtiques i paternals envers la classe treballadora, cosa que el va portar a criticar per aquesta actitud Àngel Guimerà, especialment en relació amb *La festa del blat* (1896), pel fet que aquesta obra tenia com a protagonista un anarquista: «El melodrama resulta un contubernio de romanticismo y realismo. Aparecen los mismos tipos que en las anteriores obras de Guimerá, las mismas situaciones, los mismos sentimientos. Como si quisiera complacer al público predilecto de Pitarrá contiene chabacanadas a que no nos tenía acostumbrados (...). La miseria es lo más respetable que hay en el mundo y no se ha de juzgar con ella, máximo si se trata de divertir burgueses tranquilos con dramas que demuestran un desconocimiento absoluto del alma del pueblo y de las aspiraciones revolucionarias de parte de él (...). Su musa es medioeval, es bárbara; no sirve para nuestros tiempos. Su alma es parienta de los tipos que crea. Quiere vivir lo moderno y el atavismo le hace sentir la nostalgia del pasado.»⁵⁹

La proposta creativa dels anarquistes era la del teatre sociològic. Els anarquistes creien que la sociologia era la ciència del futur, ja que tenia el mètode d'estudi més eficaç per denunciar les contrarietats del sistema capitalista i reafirmar l'avenir d'un temps millor que vindria per mitjà

d'una revolució anarquista, i és per això que rebutjaven autors oportunistes com ara Santiago Rusiñol. En relació amb *La lletja* van dir:

Hem arribat a un moment en què tothom se creu capaç de tractar en serio les qüestions socials, i en Rusiñol no ha volgut ser menos.

L'escriptor humorista, el poeta de les esterilitats, de les coses que moren, ha volgut també posar la mà en una cosa tan feconda i sana, tant grandiosament viventa com és l'obra de les reivindicacions socials. (...) Quin és el fruit d'aquest propòsit? Baix el punt de vista dramàtic, un esguerro; baix el punt de vista social, una ignocentada, i considerat humanament, una indignitat que sols pot excusar l'ignorància o la inconsciència (...).

No extranyi'l senyor Rusiñol l'aculliment que per part dels obrers obtingué la seva obra: saben ja distingir lo que és or del llautó. Si vol tractar qüestions socials, no passi de l'*Escudellòmetro*, on, tractant-les en broma, sols serveixen pera fer riure als que no necessiten la realització d'aquell invent.⁶⁰

Rebutjats els autors nacionals, els models dramaturgics per a Cortiella seran Moratín, alguns escriptors francesos i Ibsen.

Superant en nombre de títols el mateix Adrià Gual,⁶¹ Cortiella serà el gran introductor d'Ibsen a casa nostra. D'aquest autor va estrenar a l'Estat *Rosmersholm*; *Casa de muñecas*, escenificada per primera vegada en castellà; *Quan ens despertarem d'entre els morts*; *Els pilars de la societat*, i *Espectres*. A més, feu escenificar per companyies italianes *Casa di bambola* i *Hedda Gabler*, a part publicà opuscles sobre el noruec per difondre'l.⁶² A diferència de la reivindicació individualista de caràcter nitzschetià que feien els modernistes, els anarquistes van reivindicar-ne, de l'autor escandinau, l'element de denúncia social, per això el consideraven mestre del teatre sociològic, malgrat que els seus personatges quasi sempre fossin burgesos, qüestió que li retreien.

De tots els muntatges que Cortiella va promoure, incloent-hi els de creació pròpia, el major nombre de representacions al llarg dels anys se l'emportà Octave Mirbeau amb *Els mals pastors*.⁶³ Aquesta obra tracta sobre la presa de consciència de Magdalena, una jove obrera que es rebel·la contra el seu destí, ja que bona part de la seva família ha mort per la toxicitat de la fàbrica on són explotats. Alhora, s'unirà sentimentalment amb el revolucionari Joan Roule. Finalment organitzaran una vaga que acabarà de manera sagnant per culpa de les forces de repressió; Joan Roule morirà, però ella descobrirà que està embarassada: «Us dic que'l meu fill no és mort... qu'el fill d'en Joan Roule no és mort! Ho sentiu? Us dic que vui viure...qu'el vui pujar pera la venjança!»⁶⁴ Aquests personatges idealistes, amb moments de pur patetisme com l'esbossat aquí, seran models que seguirà el dramaturg barceloní.

Ibsen i Mirbeau li van donar la pauta argumental sobre què s'havia d'escriure, la forma, però, la hi va donar l'estil de Moratín, autor pel qual sempre va sentir una gran admiració.⁶⁵ Cortiella, a l'hora d'estructurar les escenes —les seves creacions molt sovint presenten en aquest camp importants limitacions—, sempre es va sentir més còmode amb l'estil discursiu de l'autor castellà, ja que li permetia d'obviar una major dramatització en les escenes. Per tant, va suplir les seves mancances formals amb un estil discursiu en què pràcticament no hi ha acció dramàtica, però que li servia per fer un teatre de tesi de tipus didàctic.

Igualment com altres dramaturgs anarquistes europeus, Cortiella mostrarà totes les bondats de l'acràcia: amor lliure, llibertat, solidaritat, amor a la natura i a la humanitat, etc. L'enemic comú sempre serà el burgès que cal vèncer i, a voltes, també els obrers que no tinguin consciència de

classe, persones que cal que la utopia llibertària captin. En aquestes dramaturgies hi haurà un cert maniqueisme amb personatges estereotipats, quelcom de normal pel fet que estem parlant d'un teatre de propaganda que servia per reafirmar les conviccions dels llibertaris i convèncer els dubtosos, per la qual cosa el realisme dels àcrates no era naturalista, sinó idealista, amb tota una simbologia pròpia (agradosa per als modernistes) envers un futur millor. És per aquesta raó que no van tenir mai el suport de la burgesia, cosa que va comportar que Cortiella s'hagués de produir els espectacles.

Malgrat que a voltes abusin d'un cert patetisme heretat dels populars melodrames del segle XIX, els dramaturgs anarquistes introduiran temes de tanta actualitat com l'ecologisme, i mostren un amor quasi panteista envers la natura.⁶⁶ Però les qüestions més contundents que implantaran seran les denúncies contra l'explotació capitalista, contra la insolidaritat de la burgesia, la reivindicació d'una educació i una sanitat universals, l'accés a la cultura, el dret a la vaga i a un habitatge digne, l'amor lliure, el dret a escollir de la dona, la millora dels salaris i de les condicions de vida, etc. Van ser titllats de radicals, de bojos i de terroristes, el mateix Cortiella el van posar a les llistes negres laborals i va patir estades dures a la presó, però aquests utòpics van continuar la lluita per fer-nos, gràcies als seus sacrificis, una mica més lliures.

En conclusió, Felip Cortiella va ser sempre coherent amb el seu ideari bakunià, en solidaritzar-se amb els de la seva classe a favor de l'única causa que considerava bona per alliberar la humanitat sencera: l'anarquia. La seva lluita va ser ideològica des del camp cultural, per això és el pare del teatre polític contemporani a Catalunya, pel fet d'introduir-hi Ibsen —figura renovadora per al teatre català— i per plantejar unes vetllades teatrals de gran importància social. Després, amb la guerra civil, vindrien companyies de teatre de trinxera, i durant els anys seixanta, de noves amb el teatre independent, però el creador al Principat del teatre polític de guerrilla del segle XX, lluny de transigir amb als teatres burgesos, a diferència del que va fer Ignasi Iglésias en un moment determinat, fou Felip Cortiella, tot un artista de la vida.

NOTES

1. GUITART. M. «Notes biogràfiques sobre Felip Cortiella». [Manuscrit] 1917.
2. CORTIELLA, Felip «La vida que jo he viscut». Autobiografia. [Manuscrit], 1933.
3. Diari de bon principi en castellà, fundat a Barcelona el 25 de febrer de 1878. Era un periòdic republicà anticlerical. Hi col·laboraren Eduard Marquina o Marcellí Domingo. El 1906 va caure en mans del grup de Lerroux. Lluís Companys i Laureà Miró intentaren posar-lo al servei del partit reformista, però el 1915 fou adquirit per un navilier. A partir d'aquí el diari prendrà un caire catalanista i obrer amb col·laboradors com Antoni Rovira i Virgili, Feliu Elias, Carles Soldevila o Andreu Nin. Després de crisis diverses, el 1922 es catalanitzà sota direcció de Lluís Nicolau d'Olwer. Esdevingué el principal òrgan del catalanisme intel·lectual, i hi col·laboraren Pompeu Fabra, Josep Vicenç Foix o Sebastià Gasch. El diari va desaparèixer el 1938 en ser destruïts els tallers pel bombardeig dels nacionals.
4. El comentari és del text esmentat de M. Guitart. Cortiella va poder cursar estudis primaris. En l'auto-

biografia explica que el pare el va obligar a no assistir a les classes de religió; aquest temps el va omplir lliurant-se «al goig de la natura», o sigui passejant per la muntanya.

5. Subratllats originals dels autors. [En cursiva, en aquesta edició.]

6. GUITART. M. «Notes biogràfiques sobre Felip Cortiella». [Manuscrit], 1917.

7. Naturalista i polític (Zuera, Saragossa, 1863-Mèxic, 1945). Catedràtic de zoologia, mineralogia i botànica de la Universitat de Barcelona des del 1888. En divulgar les concepcions evolucionistes va ser excomunicat pel bisbe i expulsat de la docència. Regidor per Barcelona el 1901. Senador el 1907. Catedràtic a Madrid el 1911, va arribar a ser director general de Pesca el 1914. S'exilià a Mèxic el 1939.

8. GUITART. M. «Notes biogràfiques sobre Felip Cortiella». [Manuscrit], 1917.

9. GUITART. M. «Notes biogràfiques sobre Felip Cortiella». [Manuscrit], 1917.

10. Pompeu Gener (1848-1920) va ser un dels introductors a Catalunya d'un vitalisme d'arrel nietzschiana. Va escriure obres doctrinals, narracions i va traduir *El Anticristo y la moral ascética* (1903). En teatre estrenà al Novedades, el 22 d'abril de 1892, *Senyors de paper*, obra de denúncia sobre els especuladors de la borsa. Posteriorment va donar al teatre algunes peces menors, sense pretensions, com *L'Agència d'informes comercials* i *Filosofies del xampany*.

11. Teresa Claramunt (Sabadell, 1862-Barcelona, 1931) va ser una dirigent anarcosindicalista. Obrera del ram tèxtil, organitzà un grup anarquista a Sabadell el 1884. Detinguda pels atemptats terroristes dels anys 1893 i 1896, s'exilià. El 1898 torna a Barcelona i el 1902 fou una de les màximes instigadores de la gran vaga general de Barcelona. Detinguda el 1909 per la Setmana Tràgica i confinada a Saragossa organitzà el moviment anarcosindicalista a l'Aragó. Tornà a Barcelona el 1924. *El mundo que muere y el mundo que nace* la premsa àcrata la va considerar una obra literàriament justa, però que funcionava com a propaganda. Pel seu caràcter revolucionari, l'obra va ser denunciada als jutjats.

12. Va ser estrenada al mes de maig. Per la informació del setmanari *Tramontana* del 22 de maig de 1896, al Teatro Circo Barcelonés van oferir juntament amb *Casa de muñecas* el quadre dramàtic en un acte de Mario Segalàs *La sang del poble*. A més, Pere Coromines féu una conferència sobre l'obra d'Ibsen.

13. Antoni Tutau és un dels actors més importants de la Catalunya del segle XIX. S'incorporà al Romea l'any 1871 i fou un dels millors intèrprets de Frederic Soler, «Pitarra», i aconseguí grans èxits amb *La dida* o *El ferrer del tall*, i a més estrenà tragèdies de Guimerà. Fou director d'escena i mestre d'actors. Al cap dels anys, es decantà cap al modern teatre naturalista francès i Ibsen. Del noruec estrenà: *Un enemic del poble*, al Novetats, i *Nora a la casa de nines*, al teatre Calvo-Vico, totes dues el 1893.

14. Anuari de l'Institut del Teatre de 1937.

15. Per una carta de Luisa Michel a Cortiella sabem que Luisa va donar el permís per representar la seva obra *La vaga* a la Compañía Libre de Declamación, però arran dels fets de Montjuïc mai no es va muntar, igual que *Los tejedores*, de G. Hauptmann, i *Espectres*, d'Ibsen. A més no podem oblidar que el 1896 la Compañía Libre de Declamación va fundar una revista de curta vida: *Teatro Social*. Es regalava juntament amb l'entrada al teatre. En l'únic número que es coneix es publicà una biografia d'Ibsen, una anàlisi de *Casa de nines* de Pere Coromines o *El teatro y su fin* de Cortiella, que era qui pagava la publicació.

16. Notícia publicada al diari *La protesta* el 8 d'abril de 1900.
17. Crítica publicada a *Ciencia Social* de Buenos Aires al n. 11-12 (febrer-març del 1898).
18. Lluís Via a la revista *Juventut* va escriure el 16 de maig de 1901: «Hermós llibre que'n cada una de sas frases hi glateix l'entussiasme gran y pur, l'entussiasme únich, qu'hauria d'ésser comú á tots, que á voltas arriba á ésser éxtasis y que sembla elevarnos á las supremas serenitats que pressentim en nostras reflexions, y en nostres somnis».
19. A les darrerries del segle XIX, Cortiella va fundar el Grup Alba Social d'excursionisme per a anarquistes.
20. *Espectres* la van presentar el 1901 a Vilanova i la Geltrú i al Teatre Principal de Gràcia, entre altres llocs.
21. El diari *La Publicidad*, en el n. 2423, recordava: «La representación terminó á las dos y media de la madrugada, después de innumerables ovaciones al traductor y á los artistas. (...) La obra fué presentada con verdadero cariño y con manifiesto interés por parte de todos los artistas. Merece por ello un entusiasta aplauso la compañía Guitart-Llorente.
 »(...) La sra. Llorente estuvo inimitable en el papel de la *Magdalena* (...).
 »Muy bien asimismo la srta. Guitart que dijo con mucha naturalidad (...).
 »El director de la compañía Enrique Guitart, merece en primer lugar muy sincera felicitación por haberse asociado a las *veladas avenir* (...) acreedor á los aplausos del público todo, por el acierto con que caracterizó y personificó el tipo de *Juan Roule*».
22. Publicat al diari *La Publicidad* el 25 de setembre de 1903.
23. Van fundar el Centre, a part de Cortiella, Josep Chassainget (dibuixant), Joan Lastórtas (teixidor), dos sabaters i un depenent de comerç, i va tenir el suport de la Societat de Paletes de Gràcia.
24. Podem destacar-ne la conferència realitzada amb el títol «La sociología en la Escuela», de Clemencia Jacquinet. Notícia donada al diari *El Libertario*, sense data. Aquesta mestra va ser directora de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia.
25. Van publicar diversos opuscles sobre Ibsen o contra la *La festa del blat*, de Guimerà.
26. *Casa di bambola* es va representar el 25 de juliol de 1903. El Centre Fraternal va publicar un opuscle sobre l'obra per tal de poder difondre al màxim l'obra d'Ibsen. Val a dir, però, que Cortiella el 23 de març de 1899 havia aconseguit d'aquesta mateixa companyia que la representés al Novetats.
27. El mateix Guitart ens diu com durant la representació de *Dolora* «regnà en el teatre un religiós silenci, sols trencat per mormolls d'aprovació (...) la bellesa del gran art va triomfar imposant-se mages-tuós al penetrar en els cors, fent-se'n mestre i senyor, esclatant entusiàstics aplaudiments al caure'l teló i havent de sortir a l'escena varies vegades». Poc després, també la van representar al teatre Lara del Poble Sec, i fou acompanyada de la conferència «El teatro y el arte dramático de nuestro tiempo». El 14 de novembre de 1903 van presentar *Els mals pastors* al Teatro Circo Español. Va ser una funció dedicada a les Societats Obreres de Barcelona i la rodalia. La direcció d'escena i la companyia la va posar el Sr. Rojas. L'1 de maig de 1904 van presentar la mateixa obra al Teatro Nuevo Retiro dedicada als obrers presos per qüestions socials, i fou representada per la Companyia de Don Joaquín Arasa.
28. GUITART, M. «Notes biogràfiques sobre Felip Cortiella». [Manuscrit], 1917.

29. Emili Tintorer (Madrid, 1870-Barcelona, 1945), escriptor i crític teatral. Llicenciat en dret. Traduí al castellà amb Lluís Via *Cyrano de Bergerac*, d'Edmon Rostand, que tingué un gran èxit. Fou fundador de la revista *Juventut*. És autor de l'obra *La moral en el teatre* (1905) i de diversos drames.
30. Albano Rosell va ser professor a l'escola de Ferrer i Guàrdia i introductor del teatre anarquista a Sabadell amb l'Associació Dramàtica Ibsen. Fou director de l'Escola Moderna de Montgat i l'Escola Integral de Sitges. Després de la Setmana Tràgica s'exilià a Buenos Aires, i tornà el 1915. A Lloret s'ocuparà de l'Escola Lliure. El 1922 partirà cap a l'Uruguai. En aquest país acabà tenint càrrecs polítics en l'àmbit de l'educació.
31. Era una obra didàctica sobre els perills de la sífilis.
32. GUITART. M. «Notes biogràfiques sobre Felip Cortiella». [Manuscrit], 1917.
33. Emili Tintorer a *El morenet* va criticar certes irregularitats estructurals, com parlaments massa llargs i poc dramàtics. Li va agradar el realisme cru dels baixos fons de Barcelona que reflectia l'obra. La interpretació la va trobar acceptable i la posada en escena bastant acurada. La funció es va celebrar el 6 de desembre. La va interpretar Enric Giménez.
34. Representada el 20 de desembre de 1905.
35. Representada el 3 de gener de 1906. *La clariana* és de M. Donnay i L. Descaves.
36. Durant aquests anys, Cortiella va publicar l'assaig *Les sirenes dels joves intel·ligents (orientacions futuristes)*. El diari *La Tramontana*, el 7 d'agost de 1907, deia: «d'un gran valor ideològic y moral, y creiem fèrment que farà una excelent feina educativa y revolucionaria, fins dintre de nostre mateix camp anarquista».
37. Guitart comenta: «són cants d'optimisme apropadors, i fins belles realitats, del futur. En totes les obres del nostre biografiat s'hi enalteix a la dona del pervindre, la pobra esclava d'avui, i la canta i la crea amb la visió pura de la seva pensa.» *L'Esquella de la Torratxa*, el 17 de juliol de 1908, redactava: «La frase enèrgica del revolucionari, l'accent aspre y dur adquirit en la lluita empresa contra totes les maluras socials, es anorreat ab notas inspiradíssimas (...) d'una sorprenenta idealitat (...). Desde l'aparició d'*Anarquines*, podem exclamar: Ja tenim el nostre cantor; ja va semblant pel món la nova llavor el poeta de l'Emancipació!»
38. Joan Maragall va escriure sobre aquest llibre el 13 de juliol de 1910: «(...) mercès pel plaer espiritual que m'ha donat la seva lectura. Hi he trobat una serenitat i puresa d'ideals que és cosa exquisida, raríssima, en una ànima apassionada com es veu que és la seva.»
39. Eren llistes negres, de nom Pacte de fam, que creava la burgesia per marginar i conduir a la misèria a tots aquells obrers susceptibles de poder crear boicots i vagues a les indústries.
40. Escrit de Cortiella del 1919, dipositat a la Biblioteca de Catalunya.
41. El 23 de febrer de 1918 es va representar *Els mals pastors* a la Societat Ateneu Obrer, sota la direcció de Felip Cortiella. El 22 de novembre d'aquell any el grup ABC del Sindicat de Cilindradors va muntar la mateixa obra amb la producció de la companyia del Sr. Rojas. A Badalona, també s'hi va representar amb una altra agrupació. El 1918 Cortiella va publicar per a la col·lecció «La novel·la nova» dos relats: *Els precursors*, idíl·lic romàntic amb missatge àcrata, i *El niu secret*.
42. No hem pogut trobar quines activitats van realitzar. Informació extreta de l'*Anuari de l'Institut del Teatre*.

43. Pau Casals, el 28 de novembre de 1933, li va tornar contesta del llibre regalat per Cortiella: «¿Cal dir-vos que he fruit de debò llegint-vos? Com podria ésser altrament, si tot és noble i pur en el vostre llibre! No és un llibre com els altres perquè dieu les coses que mereixen ésser dites i perquè les dieu sense artificis.»
44. Ressenya del 3 d'agost del diari *Última Hora*.
45. 3 d'agost de 1937.
46. La Biblioteca Avenir posava a la venda tota l'obra publicada per Cortiella fos teatral o no, incloent-hi les traduccions d'Ibsen o Mirbeau.
47. De totes les personalitats esmentades hi ha algunes que són del tot conegudes, com Bakunin o Kropotkin, pares de l'anarquisme. Uns altres noms interessants són Enrique Gaspar, dramaturg considerat com un dels pares del teatre social castellà; Ricardo Mella (Vigo, 1861-1925), un dels teòrics més importants de l'anarquisme espanyol, defensà la necessitat que la investigació social, dins del camp anarquista, assolís un caràcter científic, i Jean Grave (1854-1939) un dels líders anarcocomunistes més importants de França, a Espanya va tenir un gran èxit l'obra esmentada per Cortiella.
48. Com fet curiós, cal dir que la filla de Cortiella es deia Fernanda.
49. Retall d'un article conservat a la Biblioteca de Catalunya.
50. *Dolora* va ser estrenada per E. Guitart (fent de Germinia); Barbosa (Aubel); Vinyals (paleta); Guilemany (manobre); Carnicero (Guardatermes).
51. A la pàgina 20, quan Germinia encara no està segura d'ajuntar-se amb Aubel, Aubel exclama a la desesperada: «Que és trist de veure que encara no hagi pogut fer net en la teva ànima del corrosiu cristià i religiós!»
52. Publicat el 15 d'octubre de 1903.
53. Al llarg del text de *Dolora* tornarem a trobar els temes clàssics del teatre anarquista, des del concepte quasi religiós de la necessitat de transgredir la societat per revolucionar-la, fins a l'individualisme a ultrança, amb l'utopisme com a rerefons. Per exemple, en el pròleg, un paleta llibertari li dirà a un manobre: «Esclau, sí; tant, no; perquè jo, a dintre meu, a cada moment hi sento halens de llibertat; i a l'obra, enfilat a la bastida, m'enric de les receloses ganyotes dels amos i els encarregats...i quan som a cobrir se m'aixampla'l cor pensant que totes aquelles parets que hem pujat, plenes de nínxos pera aquesta ciutat de la mort, algun dia aniràn a terra pera alçar la Ciutat Amorosa...la ciutat del bon treball...del goig i de la vida, fent com fan molts com jo: aprenent i ensenyant a tot-hom de fonamentar i posar rocs... i bigues... i maons a la nostra obra... a l'obra de tots... a l'obra del pervindre. Compreneu ara, per què deia que us heu fet massa manobra? Perquè aneu perdent el natural de ser home, avui que se'n pot ser més que mai sentint anhels de ser paleta...i arquitecte mestre...i també manobra!, ahora, cooperant a la nova obra.»
54. Repartiment de l'estrena: el Morenet (E. Giménez); la Trucs (E. Guitart); la Gitaneta (Sala); la Nina (Ferrer); la Pelada (Bozzo); Fela (J. Morera); el Noi de Sants (Mantua); el Trencafils (Galceran); Vicenç (Espinosa); Cisca (Roldan); Pescador (Marineho); Nelis (Ferrer).
55. L'obra no s'estrenà fins el 17 de març de 1927 gràcies a l'Agrupació Cultural de la Dansa de les Corts a Barcelona. El repartiment fou: Remei-Agnes Pahissa/Amèlia-Maria Callejas/Roseta-Joaneta

Peiró/Feliu Ferrer-Aureli Cortiella (fill del biografiat)/Jordi-Josep M. Albert/Rovirella-Jaume Obiols/Josep Marieta-Marian Callejas/Francesc Mingueres i Decorat-Josep López.

56. És la història de la parelleta jove que s'enamora essent el símbol d'una nova era que ha de començar. Per la construcció dramàtica de tipus poètic probablement es tracti d'una obra reciclada del període modernista.

57. Aquesta era una obra reciclada, en una carta del 28 de novembre de 1923 la trobem citada si bé llavors només tenia un acte, per tant la vaga revolucionària que s'hi menciona estava relacionada amb la vaga general del 1917.

58. L'important activista anarquista Ricardo Mella per carta li retreu a Cortiella: «En tanto no llegamos al idioma universal ¡nacionaliza por lo menos!»

59. Extracte d'un opuscle editat per Cortiella titulat «La festa del blat». El text és de Jaume Brossa i anteriorment va ser publicat a *Ciencia Social* (revista fundada per Anselmo Lorenzo) al maig del 1896.

60. Crítica de Cortiella per al diari *Avenir* del 18 de març de 1905.

61. En un dels manuscrits de Cortiella és interessant de ressenyar la pugna i fins i tot l'enveja que sentia aquest per Adrià Gual: «A l'època d'aparèixer En Gual amb el Teatre Íntim (i això sí que era sols per a una classe, puix les seves funcions no eren públiques i ho feien pagar car i respirava una limitació i un burgesisme dels quals En Gual mai no se n'ha curat), un servidor el 1894 treballava per fundar la Companyia Lliure ("lliure", repareu?) de Declamació, cosa que aconseguí el 1895 i la formàvem catorze o setze individus representant nosaltres mateixos *Els senyors de paper* (...) i el 1896 un drama de la Teresa Claramunt i *La casa de muñecas*, de l'Ibsen (...) entrada a ral i regalant encara al públic un número, molt ben representat, amb treballs notabilíssims biografiant l'Ibsen.»

62. De tots els opuscles sobre Ibsen pagats per ell, el més interessant és l'«Homenatge dels catalans a Ibsen», publicat el 1906, any de la mort de l'autor noruec.

63. Mirbeau (1848-1917) va ser periodista, escriptor i crític d'art. El 1883 fou membre fundador del setmanari satíric *Les Grimaces*. Amb els anys es va fer més individualista i s'aproximà a les tesis dels anarquistes, en aquella dècada es tornà anticlerical i antimilitarista. Les seves primeres novel·les foren autobiogràfiques, les següents com *Le journal d'une femme de chambre* tingueren una forta crítica envers la burgesia. El 1896 fou membre de l'Acadèmia Goncourt. El 1897 debutà al teatre amb *Les mauvais Bergers*, que fou estrenada per Sara Bernhardt. Seguiren el 1898 *L'Epidémie* i peces curtes reunides sota el títol *Farces et Moralités*. El 1903 tingué un gran èxit a la Comédie Française amb *Les affaires sont les affaires*. Amb *Le Foyer* posà en escena un acadèmic que practica la filantropia per fer negocis. Membres de la dretana Action Française van rebentar les primeres funcions. La seva obra en general és violenta, però caracteritzada per una marcada tendresa envers els vençuts. Té verb pamfletari al gust del teatre anarquista.

64. El diari *El Porvenir del Obrero*, el 8 de setembre de 1902 comentava sobre *Els mals pastors*: «De mi sé decir que asistiendo á su representación experimenté una de las emociones más intensas de mi vida. Caracteres verdad, acción verdad, todo respira en él un ambiente de vida como no lograron reflejar los más grandes dramaturgos.

»Felipe Cortiella ha hecho una fiel traducción del grandioso drama de Mirbeau y por ello ha recibido muchos aplausos. Enviámosle el nuestro entusiasta. Los actores de la compañía Guitart-Llorente pusieron a contribución todo su talento artístico, y estudiaron é interpretaron con cariño *Els mals pastors*».

Contràriament, el diari conservador *Diario de Barcelona* deia d'aquest text (17 de setembre de 1902): «De entre todas las barbáries que azotan á la humanidad, ninguna tan terrible como la que toma por asalto el terreno ubérrimo del arte para hacer germinar en el mismo ideas disolventes o criminales (...). Considerado el pecado que pervierte el orden natural, teológica y jurídicamente, es abominable en si mismo, y pecado contra natura artística es aprovecharse de los elementos sugestivos que la acción representada ofrece para excitar pasiones y fomentar odios».

65. Recordem la conferència que impartí el 1903 «L'obra moratiniana al teatre i l'art dramàtic del nostre temps».

66. Com a bon anarquista Cortiella va estar interessat pel pensament de Ruskin i Emerson, dels quals va traduir fragments de les seves obres. Amb ells s'identificava quant a l'amor a la bellesa, l'art, la ciència i el goig de viure, i en l'establiment d'una simbiosi entre l'home i la natura. On es fa més palès aquest registre és en les seves proses poètiques com *El cantor de l'ideal*.